

OBNOVA LIPIKA I ZDRAVSTVENO-REKREACIJSKOG CENTRA

Lipik se nalazi u zapadnoj Slavoniji, 5 km jugozapadno od Pakraca, u dolini rijeke Pakre i na nadmorskoj visini od 154 m, sa sjeverne i istočne strane okružen je obroncima Psunja. Gradić je u popisu iz 1991. godine imao 3725 stanovnika. Naselje se razvilo oko izvora termomineralne ljekovite vode koja po svom kemijskom sastavu liječi mnoge bolesti, posebno lokomotornog sustava, srca, krvožilnog sustava, išijasa, lumbaga, multiple skleroze i sl. To je jedinstvena voda u Europi s temperaturom od 64 °C, koja se ujedno upotrebljava i za piće.

Prema nekim povijesnim izvorima termalna su se vrela u Lipiku iskorištavali još u rimsko doba. Za razdoblje srednjeg vijeka nema podata-

ka o postojanju naselja, iako neki putopisci spominju ljekovitost lipičkih voda. Navodno je to bilo nezdravo močvarno područje s nekoliko daščara u kojima se liječio narod iz

okolice. Turci su Pakrac i Lipik zauzeli 1543. godine i vrlo su cijenili ljekovitost vode, što je potvrđeno i nazivom Ilidža (turski - ljekovito kupalište) koji se bio održao i nakon turskih vremena. No i za turske se uprave vrelo nije odvodnjavalo pa se razlijevalo i tvorilo močvare.

Ovo je područje bilo na granici Slavonije i uže Hrvatske, poslije između turske zone i Austrije i potom civilne Hrvatske i Vojne Krajine pa je stoljećima bilo nerazvijeno. To je djelovalo i na zapuštenost termalnih izvora sve do sredine 18. stoljeća. Posljednji je gospodar Pakraca i Lipika prije turskih osvajanja bio Nikola Šubić Zrinski (Sigetski), a Zrinski su nakon 1671. (Zrinsko-Frankopanska urota) izgubili sva imanja, pa je neko vrijeme vlasnik Lipika bio dvorski savjetnik barun Joannes Theodorus koji je posjed (1740.) prodao barunu Trenku. Nakon suđenja Trenku posjed je konfisciran pa ga je 1760. godine carica Marija Terezija poklonila grofovskoj obitelji Janković, koja je cijelim pakračkim imanjem upravljala punih stotinu godina. U to se vrijeme istražuju izvori termalne vode i uređuju posebne kupelji. Jankovići su vlastelinstvo prodali francuskoj tvrtki *Henry-D'Heureux-Gibal*,

RECONSTRUCTION OF LIPIK AND ITS HEALTH SPA

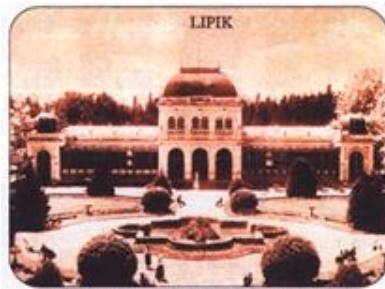
Lipik used to be a renowned and highly esteemed European health spa. However, the town was almost completely destroyed when it was occupied for a brief period during the Homeland War. Its old and protected edifices have suffered extensive damage, and significant damage was also inflicted on its prized gardens. Most of the residential houses are now repaired so that the reconstruction activities have now shifted to the protected spa complex. The reconstruction of the complex - including inter alia a special hospital - is to be carried out in several stages and it is expected that, upon completion, this complex will make Lipik a much more pleasant tourist destination. It is believed that this town will rapidly regain its past glory and former clientele. German and Croatian partners are jointly investing in this reconstruction and construction of new facilities, as well as in the renewal of valuable gardens. At that, a special attention is paid to the renewal of protected heritage and natural resources.

Plan Lipika s kraja 19. ili početka 20. stoljeća

koja je trgovala drvom i eksploatirala hrastove šume. Ta tvrtka za termalno lječilište nije pokazivala nikakvo zanimanje, ali je radi lakšeg transporta drva izgradila željezničku prugu prema Beču. Ta je pruga za dalji razvoj Lipika imala veliko značenje.

No pravi razvoj Lipika započinje 1867. kada je kupalište s cijelim posjedom prodano bačvaru Antunu Knollu iz Vukovara koji je počeo cjelovito uređivati kupalište. Ono je do tada imalo nekoliko trošnih daščara i dvije veće zgrade u kojima je bilo kupalište te hotel i gostionica. Knoll je angažirao prve stalne liječnike (dr. A. Holtzera i dr. H. Kerna) koji su uveli nov i suvremen način liječenja, a temeljito je renovirano i reorganizirano kupalište te saniran močvarni teren. Ondašnji je znameniti rudarski inženjer Wilhelm Zsigmondy probušio arteški bunar do dubine od 234 m i dobio bistru mineralnu vodu jednolične temperature. Tada je iznad bunara podignut paviljon *Izvor* s vodom za piće. Sagrađene su nove kupke, a 1872. sagrađen je i hotel *Garni*, koji je kasnije dobio renesansne zabate i današnji izgled te nazvan *Kurhotel*. Sjevernije je podignut još jedan manji hotel *Dependance* na mjestu starije zgrade. Lipik postaje poznat u europskim

Kursalon na staroj razglednici

stručnim krugovima, posjećuju ga brojni sveučilišni profesori i znanstvenici, a značajno se povećava i broj gostiju.

Lječilište 1885. godine prelazi u vlasništvo poznatih peštanskih liječnika Josipa Deutscha i Ernsta Schwimmera koji ga nastavljaju uređivati. Kupuju komplekse okolnog zemljišta, grade nove i adaptiraju preostale stare kupke te hotele i gospodarske zgrade. Gradi se natkrivena šetnica u drvu i metalu *Wandelbahn* (1892.), s nizom dućana i središnjim glazbenim paviljonom, koja je zaštićena od vjetra masivnim zidom na zapadnoj strani. Godine 1893. prema projektu arhitekta Gustava Ratha iz Budimpešte podignut je neorenesansni *Kursalon*, najveća i najreprezentativnija zgrada u Lipiku, s velikom koncertnom i plesnom dvoranom, restoranom, kavanom, kasinom, klavir sa-

lom i posebnim ulazom iz parka. Parkovni je prostor između tih građevina oblikovan kao neobarokni perivoj s geometrijskom prostornom organizacijom i šišanim oblicima vegetacije, a preostali je dio perivoja dobio kasnoromanička obilježja. Jugozapadno od *Kursalona* bilo je malo jezero s otočićem, a sve su nadopunjavali brojni ukrasni detalji poput kamenih klupa, vaza, ograda, drvenih bijelih klupa, sjenica i grmolikih aleja s pergolama i cvjetnim tepisima. Na zapadnom je dijelu bila smještena vrtlarija sa staklenicima, a u istočnom su dijelu perivoja bila uređena dva teniska igrališta.

Istodobno se do kompleksa kupališta počinju graditi privatne vile u secesijskom stilu s reprezentativno uređenim vrtovima. Grade se i novi hoteli, ali i javni objekti poput škole, pošte i općine. Malo naselje dobiva urbani karakter, a čak je 1894. provedena elektrifikacija, i to gradnjom električne centrale u sastavu kupališta. Tako je Lipik jedno od prvih naselja u Hrvatskoj koje je imalo električnu rasvjetu.

Dalji je razvoj lječilišta i naselja potaknula gradnja prometnica, posebno gradnja željezničke pruge Barz-Pakrac, dovršena 1885. godine. Od 1897. Lipik je gradnjom pruge Pakrac-Banova Jaruga uklopljen u europsku željezničku mrežu, a u neposrednoj blizini lječilišta izgrađena je željeznička postaja. Tada započinje zlatno doba Lipika. Gosti pristižu iz svih krajeva Austro-Ugarske Monarhije i Lipik se svrstava među najpoznatija europska lječilišta u rangu s Baden Badenom i Karlovim Varyma. To je najuspješnije razdoblje 1914. prekinuo Prvi svjetski rat. U tom je ratu u lječilištu bila bolnica za ranjene i oboljele vojnike te je značajno devastirano.

Nakon Prvoga svjetskog rata vlasnik lječilišta postaje *Zemaljska zaklada za suzbijanje tuberkuloze iz Zagreba*, koja obnavlja kupališta i perivoj u kojem su nastale mnoge promjene.

Nekadašnji izgled lječilišnog kompleksa

Tada se uređuje vrt hotela *Dependance* koji dobiva i novu fontanu, a nešto kasnije je obnovljena i fontana ispred *Kursalona* i na mjestu dotadašnjega kamenog humka postavljena je velika "gljiva". Sve su kupke smještene ili u hotelu ili u međusobno povezanim zgradama u blizini hotela. U perivoju je uz tenis izgrađena kuglana i streljana. Sagrađeni su i novi pansioni, hoteli i vile.

U Drugom svjetskom ratu u sve su se lječilišne zgrade smjestili vojska i policija. U ratu je i lječilište i cijelo mjesto uvelike stradalo. U ratu i nakon njega brojni su vrtni objekti i sadržaji nestali, a mnogi su porušeni ili zapušteni. Ipak je do 1957. mnogo učinjeno na obnovi lječilišta, iako ne previše u skladu s nekadašnjim raskošnim sadržajima. Primjerice nekadašnji su hoteli *Dependance* i *Kurhotel* povezani neodgovarajućim mostom, sagrađen je plivački bazen u jugozapadnom dijelu parka te nove gospodarske zgrade. Ujedno je iz perivoja uklonjeno ili zamijenjeno mnogo drveća.

Nakon mnogih adaptacija 1957. godine lječilište je pretvoreno u Bolnički odjel za medicinsku rehabilitaciju, a 1960. izgrađena je nova bolnička zgrada koja se nikako nije uklapala u povijesnu ambijentalnu cjelinu. Nekoliko godina kasnije Odjel je pretvoren u Bolnicu za neurološke bolesti i rehabilitaciju, a u sastavu su bolnice bivši hoteli (sada nazvani *Dom I.* i *Dom II.*), nova bolnička zgrada i sva kupališta. Preostali je dio lječilišta postao tzv. radna organizacija, koja je u svom sastavu imala ugostiteljsko-turističku djelatnost, ali i punionicu mineralne vode. Kasnije je punionicu preuzela *Podravka* koja je *Kursalon* bila adaptirala u tvornički pogon, no ipak je punionica 1980. preseljena na novu lokaciju. Najveći je problem nastao 1982. godine kada je na *Kursalon* nadograđen novi hotel *Lipik*, čime je narušena slika perivoja i uništena najstarija aleja hrastova. U perivoju je sagra-

Ulično pročelje nekadašnjih hotela, a sadašnje bolnice

đeno i parkiralište, čime je jezero znatno smanjeno. Na *Wandelbahn* je dograđena kuglana, u perivoju su izgrađeni brojni infrastrukturni objekti, a bazen na rubu perivoja pretvoren je u kupališno-rekreacijski centar. Zbog tih novih sadržaja nije bilo moguće potpuno obnoviti povijesni perivoj pa je njegova rekonstrukcija 1986. godine sprovedena samo djelomično. Inače je još 1965. godine perivoj u Lipiku kao spomenik vrtno arhitekture upisan u Registar zaštićenih objekata prirode, a 1980. godine je urbanistička cjelina Lipika upi-

sana u registar nepokretnih spomenika kulture.

Valja reći da se u međuvremenu Lipiku znatno povećao broj stanovnika, da je otvorena i nova tvornica stakla, a značajno se povećala i kolektivna i individualna stambena izgradnja. Ipak je unatoč svim devastacijama uoči Domovinskog rata Lipik bio lijep, dinamičan i prosperitetan gradić, ali je u ratu praktički potpuno uništen. Nakon kratkotrajne okupacije nije bilo niti jedne zgrade, ni kulturno-povijesne, ni gospodarske niti stambene koja je ostala neo-

Novija zgrada bolnice

Prognaničko naselje Tonolik

štećena. Temeljito su stradali i povijesni *Kursalon* i *Wandelbahn*, ali i sve ostale građevine lječilišnog kompleksa, a potpuno je stradao i povijesni perivoj. Iako smo u ovim našim pregledima ruševina i kasnije obnove obišli zaista mnogo oštećenih i uništenih naselja, najtužniji dojam, tužniji i od razorenog ali znatno većeg Vukovara, upravo je ostavljao mali i skladni Lipik kada smo ga posjetili u tijeku rata.

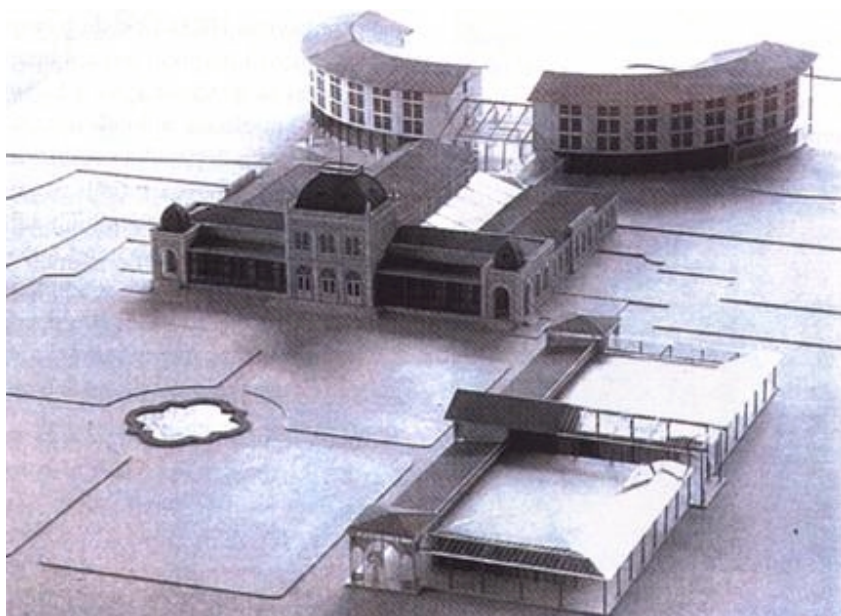
Upravo su ratna stradanja i poslijeratna obnova bili tema razgovora sa Stjepanom Horvatom, gradonačelnikom Lipika. On nam je rekao da je Lipik bio pod okupacijom vrlo kratko, od 12. listopada do 27. studenoga kada je bila okupirana polovica grada, te od 27. studenoga do 5. prosinca 1991. kada je bio okupiran veći dio grada, iako nikad u cijelosti. Čak 98 posto stambenih zgrada bilo je ili uništeno ili oštećeno. Direktne su štete, prema procjenama koje je izradio IGH iz Zagreba, iznosile 560 milijuna maraka. Indirektne štete nitko i ne spominje, pogotovo što nikakvih naknada ratnih šteta nije bilo niti su bile predviđene. Ipak obnova, koja je zapravo počela još 1992. godine, nije još završena i ne teče tempom koji bi zadovoljavao. Inače stambene su kuće obnavljane broj-

nim donacijama - njemačkim i talijanskim, jer u Lipiku i oko njega postoji veća talijanska manjina. Talijani su preko organizacije ISKOS i našeg Ministarstva vanjskih poslova obnovili 285 stambenih kuća. Uz pomoć njemačke pokrajine Sjeverne Westfalije izgrađeno je u Lipiku prognaničko naselje Topolik sa 300 postelja, koje je i danas u funkciji i u kojem su smješteni prognanici iz Lipika i okolice čije kuće još nisu obnovljene. Bilo je još mnogo donacija, posebno je aktivan bio njemački ASB, ali i Europska zajednica.

Svi su se Lipičani vratili i mnogi su svoje kuće obnavljali samostalno ili uz pomoć donacija. Obnova od strane Ministarstva obnove započela je negdje od kraja 1993. godine. Poslije se zakon mijenjao i ovisio je o broju članova domaćinstva pa je u Lipiku izgrađeno mnogo malih kuća koje su dosta narušile urbanistički sklad naselja. To im u početku nije smetalo, važno je bilo da se ljudi nekako smjeste, ali danas se vidi da je grad takvim načinom obnove ipak izgubio. No najgore je ipak što ima mnogo ruševina, i to od onih koji nemaju pravo na obnovu ili se neće vraćati. Inspekcija ne dozvoljava da se takve ruševine raščišćavaju iako su htjeli, to jednostavno zakonski nije regulirano. Inače danas je na području grada u koji su uključena i brojna okolna sela obnovljeno 60 posto kuća. Mnoga su sela potpuno prazna, primjerice Subocka, Livađani i Bujavica, a Korita imaju samo jednog stanovnika. I ASB i IRC se trude da u Jagmi obnove dvadesetak kuća kako bi se ljudi vratili, jer se za manje ne isplati dovesti i uključivati infrastrukturu. Inače ima slučajeva, u Kukunjevcu ili u Lipiku, da su kuće obnovljene, a da u njima nitko ne stanuje. ASB se sprema napraviti reviziju i sve takve kuće oduzeti.

Obnovljeni hotel Lipa

Maketa obnovljenog Kursalona i Wandelbahna i novog hotela

U Lipiku se obnavlja crkva koja je bila do temelja srušena, a srušene su i crkve u Donjem Čagliću i u Dobrovcu. Crkva se u Lipiku upravo obnavlja, iako mnogo veća, a obnovu financira biskupija, grad Lipik i sami građani. Škola u Lipiku je u funkciji, na njoj se upravo otklanjaju neki manji nedostaci, a obnavlja se i škola u Poljani. Donacijama i sredstvima Ministarstva obnove obnovljena je zgrada općine, a obnovljena je i zgrada *Croatia osiguranja* iako još nije u funkciji.

Velika im je želja da se što prije obnovi spomenička zgrada ergele, dugačka 169 m i 10 m široka. Ona je također potpuno uništena, a konji pobijeni ili odvedeni. Lipik je glavni kanalizacijski kolektor izgradio prije rata i na njega su gotovo svi priključeni, a upravo se priključuje južni dio grada. Vodom se opskrbljuju sa Šumetlice, iako su se u ratu prije Bljeska, zajedno s Pakracom, opskrbljivali iz podzemnih vodocrpilišta. Sada se ta voda koristi pri punjenju *Lipičkog studenca*, jer je voda sa Šumetlice mnogo mekša. No prošlog su ljeta imali nedovoljno vode sa Šumetlice jer taj sustav nije do kraja

završen. Alternativa je njegovo dovršenje, iskorištavanje vodozhvata na izvorištu kod Čaglića ili podzemna crpilišta. Pomalo ih muči cestovna infrastruktura, na nekim mjestima još postoje i pontonski mostovi, a zadovoljni su opskrbom strujom i plinom koje su dobivali i u ratnim uvjetima.

Inače početak je obnove bio vrlo zanimljivo iskustvo. Iako je sve bilo potpuno srušeno, narod se je brzo

prilagodio i nikada nisu bili složniji nego ljeti 1992. godine. Svatko je svakome pomagao i to je zajedništvo trajalo još i tijekom 1993. godine. Sada se istopilo jer su ljudi prilično frustrirani zbog problema u obnovi i gospodarstvu.

Razgovor s gradonačelnikom Lipika gosp. Horvatom zaključili smo temom o stanju lipičkog gospodarstva. U pripremi je stečaj s preustrojem HIRS-a (Hrvatske industrije ravnog stakla). To je pokrenuto na poticaj sindikata (radnici nisu dobili 7 plaća), HEP-a i INE. Većinski vlasnik Dragan Marić nije uspio realizirati 43 milijuna švicarskih franaka za koje je još prije dobio jamstvo od Vlade. Bez toga nije mogao poslovati ili ući u nove investicije. Vjerojatno će u tvornici nastaviti raditi manje od polovice radnika. Postoji još *Studenac*, *Poljoprivreda* Lipik, *Ribnjačarstvo* Poljana, Bolnica za medicinsku rehabilitaciju i Zdravstveno rekreativni centar (ZRC). Svi oni rade, osim ZRC-a koji je u obnovi i kojemu jedino radi mali hotel *Lipa*. Ali osim *Studenca* koji je potpuno obnovljen, svi imaju teškoća u radu, zbog ratnih šteta, osnovnih sredstava, nedostatka kapitala...

Inače gradonačelnik je upravo bio u priprema za veliku aukciju slika i

Obnovljeni otvoreni bazen

Početak radova na obnovi *Kursalona*

keramike koja će se uskoro održati u Zagrebu u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. To su radovi umjetnika iz Hrvatske i Slovenije koji se izrađuju u koloniji što se u Lipiku održava svake godine. Prihod s aukcije namijenjen je obnovi Turističko lječilišnog centra u Lipiku.

A o obnovi Zdravstveno rekreacijskog centra *Lipik* d.d. razgovarali smo s direktoricom Jasminkom Stričević, dipl. oec. Pod tim imenom djeluju od 1990., a ona i pomoćnica Gorda-

na Pešut, jedino su rukovodstvo neke tvrtke ili ustanove koje je to od prije rata. Njihova borba za obnovu nalikovala je onoj u ratu, a za obnovu cijelog kompleksa su se odlučili zbog izuzetno dobrog prijeratnog poslovanja, dugogodišnje tradicije i terapijske vrijednosti pitke i ekološki besprijekorno čiste mineralne vode. Za razliku od Specijalne bolnice za rehanilitaciju, ZRC Lipik obavlja turističku djelatnost, a prijašnja mu i buduća ponuda uključuje i zdravstveni turizam.

Pogled na fontanu ispred *Kursalona*

U Lipik su došli 1992. godine i odmah sredstvima HKBOR-a do travnja 1994. obnovili potpuno srušeni hotel *Lipu*, hotel sa dvadeset soba u kojem je i sada smještena njihova uprava. Bio je to zaista nepovoljan aranžman jer su 30 posto novca morali osigurati kratkoročnim i nepovoljnim zajmovima. Inače je njihov hotel u ratnim vremenima bi prava kozmopolitska sredina. Naime uoči Bljeska tu su bili smješteni svi mogući vojni atašei i drugo diplomatsko osoblje.

U mnogobrojnim pokušajima da se povijesni i spomenički lječilišni kompleks obnovi ništa se praktički nije događalo do 1998. godine. Tada su uz pomoć strateškog partnera iz Njemačke i Njemačke banke za obnovu (KFW) uspjeli dobiti 35 milijuna maraka zajma uz jamstvo države. Predviđene četiri faze obnove stajat će približno 120 milijuna maraka lječilišno-rekreacijski kompleks bit će ili privatiziran ili ustupljen u koncesiju. Država se tako rješava svih briga, jer partneri *TLP - Therme Lipik Projektmanagement GmbH* iz Münchena preuzimaju sve obveze. Kako je prvi robni zajam dobiven preko njemačkog *Hermes* osiguranja, jedan je od uvjeta bio da ili izvođač ili glavni projektant mora biti iz Njemačke. Odlučili su se za projektante, i to je tvrtka *Obermeyer* također iz Münchena, a glavni je projektant Klaus Kohlstrung. Projekt nostrificira *AS - Arhitektonski studio* d.d. iz Zagreba.

Cijeli je projekt podijeljen u 4 faze. U prvoj je fazi predviđena obnova *Kursalona* i *Wandelbahna* i izgradnja hotela na mjestu nekadašnjeg hotela *Lipik*, koji je u međuvremenu potpuno srušen. U toj je fazi predviđena i izgradnja kompleksa otvorenih bazena, što je i napravljeno početkom srpnja 2000. godine. Sve je dosadašnje radove izvodio *Palir* d.o.o. iz Zagreba, koji sada izrađuje i specijalnu konstrukciju iznad ostataka *Kursalona*, što će od kiše zaštititi zidove i omogućiti sušenje. To je bio

zahtjev Konzervatorskog odjela iz Požege iz Uprave za zaštitu kulturne baštine, s kojim u obnovi svih spomeničkih sadržaja neposredno surađuju. Druga faza predviđa uređivanje posebno zatvorenog akvapolisa i produženje sezone kupanja kroz cijelu godinu. U toj je fazi predviđena i obnova povijesnoga zaštićenog perivoja. Treća faza predviđa izgradnju novog hotela visoke kategorije na mjestu bivše vrtlarije. U četvrtoj je fazi predviđena izgradnja golf terena i obnova konjušnice i ergele. Inače

čaja za obnovu *Kursalona* i *Wandelbahna*. Strani su partneri i projektanti vrlo zadovoljni kvalitetom dosadašnjih radova koje je obavio *Palir*. Govorili su nam i o sretnom prijeratnom poslovanju, kada su imali 85 postotnu popunjenost te redovno isplaćivali plaće i otplaćivali zajmove. Posjećivali su ih i mnogi strani gosti, a jedini su, uz jedne toplice u Sloveniji, ugošćivali i Izraelce koji su izvrsni ali zahtjevni gosti. U međuvremenu ipak održavaju marketinške veze sa svojim starim gostima, a velika

zapuštene i djelomice uništene te da ih nije moguće u cijelosti zadržati. Saznali smo da su nasadi, drveće i grmlje u perivoju potpuno zapušteni. Većina je stabala bolesna, oštećena streljivom u ratu ili je u lošem stanju zbog neodržavanja. Cijeli perivoj jednostavno ostavlja sliku zanemarenog prostora koji treba žurno ali sustavno obnavljati. Ujedno je to rijetki perivoj u Hrvatskoj koji ima i kartografski i grafički nacrt i stoga ga je potrebno što vjernije obnoviti, a sačuvano je i mnogo razglednica. Pritom valja za pojedine dijelove primijeniti tri metode obnove: konzervaciju, restauraciju i rekonstrukciju. Zbog predviđene nove izgradnje (dozgradnja *Wandelbahna* i izgradnja novog *Kurhotela*) primijenit će se i metoda preoblikovanja s povijesnim obilježjima. Metoda konzervacije predviđa obnovu sačuvanih dijelova aleja i drvoreda, pojedinih stabala ili skupina stabala. Metodom restauracije obnovit će se aleje i drvoredi, nestale šetnice i staze, vrt *Kursalona* i *Wandelbahna*, jezera, paviljoni, fontane i sve ostalo čega više u perivoju nema. Metodom rekonstrukcije obnovit će se cvjetni nasadi, posude za cvijeće i sve pojedinosti (građevne i biljne) za koje nema sačuvanih fotografija, ali ih se može obnoviti na temelju povijesne građe sličnih perivoja s početka 20. stoljeća. Preoblikovanje je dozvoljeno samo u blizini novog *Kurhotela*, u blizini *Wandelbahna* ili na mjestu gdje je moguće izvesti hotelsko parkiralište. Precizno je razrađena obnova tlocrtne slike perivoja i obnova pojedinih njegovih dijelova te obnova perivojno-arhitektonskih građevina i perivojne opreme. Predviđena je obnova biljnog materijala, odvodnje i vodovoda te **unalne** infrastrukture.

Ostaci stradalog *Wandelbahna*

veći je dio preživjelih konja iz lipičke ergele u Karadorđevu. No kako je riječ o već ostarjelim konjima vjerojatno će se stado obnoviti uz pomoć Španjolske škole jahanja iz Beča. Predviđa se da bi se paralelno uređivala i opremala bolnica koja bi mogla budućim posjetiteljima pružati dodatne usluge pa bi kupališno lječilišni kompleks mogao svojim uslugama zadovoljiti potrebe cijelih obitelji.

Na kraju razgovora s ljubaznom direktoricom i njezinom pomoćnicom saznali smo kako se završetak prve faze očekuje u 2003. godini, a da se početkom svibnja ove godine očekuje raspisivanje međunarodnog natje-

im je satisfakcija što je već prvog vikenda nakon otvaranja bazena bilo čak 2700 posjetitelja.

Na kraju smo u Zagrebu razgovarali s prof. dr. sc. Mladenom Obadom Šćitarocijem, dipl. ing. arh., autorom studije zaštite i obnove lječilišnog perivoja, inače jednim od koautora studije i projekta obnove perivoja iz 1985. godine. On za tvrtku *Šćitaroci* d.o.o. zajedno s dr. sc. Bojanom Bojanić Obad Šćitaroci, dipl. ing. arh., studiju radi za naručitelje *Arhitektonski studio* i Zdravstveno-rekreacijski centar. Saznali smo da se u studiji potanko govori o sadašnjem stanju perivoja, u kojem su šetnice i staze

Branko Nadilo

Fotografije: B. Morić i arhiva